

УДК 373.3.035.6

О. С. Сидоренко,
вчитель початкових класів Комунального закладу «Луцька гімназія № 18
Луцької міської ради Волинської області»

Позаурочна робота як чинник формування патріотичних почуттів молодших школярів

Аналізуються мета, завдання та зміст патріотичного виховання молодших школярів як громадян України. Акцентується увага на тому, що патріотичне виховання молодших школярів у позаурочній роботі передбачає формування в них патріотичних почуттів, переконань і діяльності та має за мету поглиблення й розширення знань про український народ, Україну, виховання любові до малої батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури народу, формування у дітей ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, національних цінностей.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, молодші школярі, Батьківщина, національні традиції.

Sydorenko O. S. Extracurricular Work as a Factor in the Formation of Patriotic Feelings of Younger Pupils.

This article analyzes the goal, objectives and content of patriotic education of the younger students as citizens of Ukraine. The attention that the patriotic education of younger schoolchildren extracurricular work involves the formation of their patriotic feelings and patriotic convictions and patriotic activities and pursues the goal – to deepen and broaden knowledge of the Ukrainian people and Ukraine, nurturing love of the homeland, awareness of its involvement in history, traditions and culture of the Ukrainian people, developing children's attitudes towards themselves, the people, the motherland and national values.

Key words: patriotism, patriotic education, younger students, homeland, national traditions.

Постановка проблеми. Одним із завдань сучасної школи є залучення учнів до осмислення національної культури та духовності, створення умов для розвитку їх національної свідомості, усвідомленої життєвої позиції. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [9, 4]. Про пріоритетність виховання свідомої особистості, патріота своєї країни наголошується і в Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти [5], Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави [6], у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді [8] тощо. У Концепції

національного виховання зазначається, що разом із перспективами вільного розвитку української держави відкрилися широкі можливості для розвитку освіти, науки, культури, що вимагає докорінної перебудови процесу виховання молодого покоління [7, 18]. Тому перед освітянами ставиться завдання сформувати інтелектуальний та культурний потенціал як найвищу цінність нації. Важлива роль для розв'язання окресленого завдання відводиться початковій школі.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначається, що одним із покликань української національної системи освіти й виховання є завдання пробуджувати і виховувати в кожній дитини патріотичні якості та цінності: любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі; любов до рідної мови, культури, народу, пошану до його минулого, національних традицій і звичаїв; глибоке усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками своєї нації; турботу про добре ім'я – своє і своїх друзів та краян, збереження своєї людської і національної гідності,

честі; активну діяльність з метою розвитку рідної культури, мистецтва, науки, демократії, державотворчих процесів; боротьбу за підвищення духовності й добробуту всіх українців, представників національних меншин України; синівську любов до Батьківщини, готовність захищати від ворогів рідну землю, здатність на подвижництво, героїчні справи в ім'я свободи і незалежності України; готовність боротися з неправдою, злом, потворністю в будь-яких формах, спростовувати антиукраїнські, антинаукові версії, ідеї, шкідливі й ворожі для нашого народу, Батьківщини [8, 10].

Аналіз останніх досліджень з проблеми.

Першооснови патріотичного виховання висвітлюється в працях М. Аркаса, Л. Дмитрієва, Д. Лихачова, О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Проблеми національно-патріотичного виховання в сім'ї, ідеї народної педагогіки досліджують сучасні педагоги Ю. Руденко, М. Стельмахович, П. Щербань. Патріотизм як інтегровану єдність почуттів, переконань і діяльності визначають В. Вугрич, Т. Ільїна, Н. Мойсеюк, М. Прохорова, О. Сидорова, Б. Синюхіна та ін.

Вихованню дітей молодшого шкільного віку присвячено праці Ш. Амонашвілі, І. Беха, Н. Миропольської, І. Підласого, О. Савченко, Н. Янковської та ін. Питання позакласної роботи розглядаються такими вченими як: С. Баранов, Л. Болотіна, Я. Гнутель, В. Лозова, Г. Пустовіт, В. Сластьонін, Т. Сущенко, Г. Троцько, М. Фіцула та ін.

Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання (А. Алексюк, І. Бех, О. Вишневський, П. Кононенко, Т. Усатенко та ін.).

Проте недостатньо розкривається потенціал позаурочної роботи у вихованні патріотичних почуттів молодших школярів, оскільки саме діти цього віку найкраще піддаються вихованню, саме в цей час закладаються основи формування особистості, її майбутнього характеру, надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку.

Мета статті полягає у визначенні мети, завдань, змісту позаурочної роботи з патріотичного виховання учнів початкової школи та визначенні ефективних методів і форм їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Ефективним чинником патріотичного виховання молодших школярів є позаурочна робота. Позаурочна діяльність охоплює всю освітньо-виховну роботу вчителів, класних керівників, вихователів груп продовженого дня, організаторів виховної роботи в позаурочний час. Вона має ширші можливості у виборі змісту, форм, методів, прийомів, засобів проведення, тому що не регламентована програмою, часом і місцем [4]. На відміну від позакласної, позаурочна робота є продовженням навчального процесу в позаурочний

час. Вона не завжди має добровільний і самостійний характер. Визначальна роль у її плануванні, організації та проведенні належить учителю.

Організуючи позаурочну роботу з патріотичного виховання молодших школярів, варто враховувати, що головна функція патріотизму полягає в позитивному ставленні людини до свого народу та Батьківщини. У філософсько-гуманітарних науках виділяється зовнішня структура патріотизму, що складається з таких елементів: патріотичні почуття (любов до всього рідного, відповідальність за свою Вітчизну); національна гідність людини; потреба в задоволенні національних інтересів; патріотична свідомість на основі національної свідомості, розуміння своєї громадянської ролі в суспільстві; національний такт і толерантне ставлення до людей інших національностей; бажання й потреба в накопиченні, збереженні та передачі національних культурних цінностей; готовність до патріотичної діяльності [1].

Ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього й сьогодення відбивається в патріотичних почуттях. У ході патріотичного виховання нами зосереджено увагу на тому, що патріотизм, як будь-яке складне явище, має і внутрішню структуру, що складається з кількох компонентів:

– перший, поверхневий, – природна любов до свого народу як до великої родини; любов до рідного слова, природи;

– другий – це відчуття патріотизму розумом, усвідомлення обов'язку перед народом, готовність стати на захист його інтересів;

– третій – переплетення любові до рідного, близького з усвідомленням свого обов'язку перед народом; це прагнення, готовність служити Батьківщині [2, 10].

З огляду на висловлене вище, метою патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній роботі визначаємо: поглиблення й розширення у дітей знань про український народ та Україну, формування патріотичних почуттів, основним змістом яких є любов до малої батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури українського народу, вболівання за його долю та майбутнє; розвиток особистості, формування їх ставлення до себе, інших людей, Батьківщини, національних цінностей.

Мета патріотичного виховання в позаурочній роботі конкретизувалася нами в системі завдань: формування відповідальності, мужності, чесності; виховання поваги до законів держави, Конституції, символів України, високої правової свідомості; знання та використання державної мови; повага до пам'яті пращурів, до батьків, членів родини, свого родоводу; шанування традицій, звичаїв, обрядів та історії українського народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника і спадкоємця; виховання дисциплінованості, працьовитості,

турботливості, почуття дбайливого господаря своєї землі, піклування про її природу та довкілля; формування гуманності, толерантного ставлення до культури інших народів.

Патріотичне виховання молодших школярів передбачає формування у них патріотичних почуттів, переконань та діяльності. Тому почуття патріотизму ми формуємо через ставлення учнів до:

– *себе*: національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність;

– *людей*: толерантність, національний такт, милосердя, благородство, справедливість, гостинність, відкритість, щедрість, готовність допомогти;

– *Батьківщини*: віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист, повага до Конституції та законів держави; гордість за успіхи держави, біль за невдачі, суспільна активність та ініціативність;

– *національних цінностей*: володіння українською мовою, бажання і потреба в накопиченні, збереженні та передачі родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів; шанобливе ставлення до національних та державних символів; почуття дбайливого господаря своєї землі [3].

Патріотичні переконання містять у собі знання, поєднані зі щирою впевненістю в їхній істинності. Тому в позаурочній роботі нами формуються такі патріотичні переконання: визнання визначальної ролі народу й Батьківщини в житті людини; віра в майбутнє України, українського народу, його невичерпні сили, талант, неповторність, працьовитість.

Патріотична діяльність виявляється в історико-етнографічній пошуковій роботі, пізнавальній діяльності, праці та ін. Тому, організовуючи патріотичну діяльність у позаурочній роботі, ми прагнемо формувати в школярів усвідомлення ними глибокого зв'язку з народом, участь у його справах, турботу про його благо; збереження та примноження культури, традицій, звичаїв, обрядів рідної країни; дотримання вироблених народом моральних норм і правил, законів держави; знання символів своєї Батьківщини; діяльність, спрямовану на утвердження державності свого народу, зміцнення незалежності держави та готовність її відстоювати; знання історії свого роду, народу, прихильність до рідних місць; сумлінне виконання обов'язків у навчанні, вміння творчо працювати [10].

Ефективними в позаурочній роботі з патріотичного виховання стали бесіди: про походження українського народу «Земля на зерняткові стоїть», «Українська хата», «Рід – це низка поколінь, які походять від одного предка», родинні свята «Щастя бути разом», «Домашнє вогнище родинне», «Від роду і до роду», бесіди про обряди та звичаї, про хліб, про професії батьків і родичів.

Упродовж навчального року проводимо бесіди про символи України – Прапор, Герб, Гімн та їхнє

походження: «Державний Прапор України – святиня народу», «Символи моєї держави»; про історію міста: «Таємниці та загадки Луцька», «Яким було моє місто в давнину», «Старий Лучеськ», «Вулицями рідного міста», «Стежками наших предків»; про значення української мови, про українських літераторів: «Письменники рідного краю», «Книга – найкращий друг і порадник», «Плекай свою мову»; про фахи: «Скільки професій у світі», «Професії твоїх батьків», «Мандрівка планетою Професія»; розповіді про українські жнивварські обряди: «Говорила нивка», «Жали женчики, жали»; про багатства природи України та Червону книгу: «Тварини – жива природа», «Буду я природі другом», «Червона книга України», «Я і довкілля», «Збережемо нашу планету» і т. ін.

Цікаві та змістовні у контексті патріотичного виховання розповіді про захоплення мами, тата, бабусі, дідуся (сторінками сімейного альбому): «Моя мама – майстер своєї справи», «Найкращий татусь», «Шануймо нашу родину»; про народні прикмети, легенди, повір'я: «Держись, Хома, іде зима», «З чистого джерела народної мудрості», «Чи знаєте ви?» та ін.

З неабияким захопленням школярі беруть участь у сюжетно-рольових іграх, які виражають зв'язок дитини із суспільством: «Легідні слова рідним», «Моє словечко лежить недалечко», «Красуня мама (бабуся)» тощо.

Надзвичайно актуальною для нашого часу є думка про те, що до патріотизму не можна тільки закликати, його потрібно турботливо виховувати. Тому школярі збагачуються патріотичними почуттями і в ході засвоєння ними українських народних обрядів та звичаїв, релігійних та родинних свят. Родинні свята, на наш погляд, – це значна духовна зброя, яка вчить дитину любити людей, природу, навколишній світ, глибоко цінувати все те, чим багата українська земля. Так ми знайомимо дітей зі святами Миколая, Різдва, Колядою, Водохрещем, Стрітням, Великоднем, Трійцею, Покровою та ін; відзначаємо День українського козацтва, свято матері, день батька, день родини.

Ознайомлюємо дітей з історією рідного краю, назвами вулиць і під час екскурсій по Старому місту, до краєзнавчого музею, на пошту, у бібліотеку, на хлібзавод тощо.

Можливість здійснювати патріотичне виховання учнів закладена і в народному календарі.

Знайомство з ним дає можливість підвести дітей до поняття про систему правил поведінки. Вони закріплені в неписаному моральному кодексі: не роби зла ні людям, ні природі; погані вчинки, недобре слово несуть зло; люби та шануй рідних і близьких людей; добре вчись і чесно працюй – у цьому твоя добра справа, велич твоєї країни; будь чуйним, допомагай людям; піклуйся про старших, дорожи їхньою мудрістю.

Підсумок роботи з патріотичного виховання за рік становлять виставка родинних альбомів, які діти разом з батьками готують протягом навчального року (складаються із сімейних фотографій та опису свят, подій, цікавих ситуацій у родині), «Родинне свято» й виготовлення карт «Пам'ятні куточки міста».

Висновки. Отже, визначальним чинником патріотичного виховання молодших школярів є позаурочна робота, у ході якої у дітей формуються

патріотичні почуття. Саме вони визначають ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини, яке виявляється у відповідних почуттях, переконаннях і діях. Лише переймаючись інтересами, прагненнями, потребами, ідеалами народу, усвідомлюючи його неповторність і самобутність, людина стає зрілою, громадсько свідомою особистістю, справжнім патріотом, діяльним творцем своєї долі та долі Батьківщини.

Література

1. Бех І. Д. Концептуальні засади формування у школяра особистісних цінностей / І. Д. Бех // Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах : матеріали звітної науково-практичної конф. – К., 2015. – С. 4–8.
2. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання / О. Вишневський // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К. : Школяр, 1997. – С. 78–122.
3. Вугрич В. П. До питання про природу і сутність патріотизму / В. П. Вугрич // Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах : матеріали звітної науково-практичної конф. – К., 2015. – С. 8–12.
4. Кобрій О. М. Методика позаурочної діяльності : навч. посібн. для студ. пед. навч. закл. / О. М. Кобрій, М. М. Чепіль. – Дрогобич : Відродження, 2009. – 150 с.
5. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти // Інформац. зб. М-ва освіти України. – 1996. – № 13. – С. 3–9.
6. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави // Пед. газ. – 2000. – № 6 (72), червень. – С. 4–6.
7. Концепція національного виховання // Рідна шк. – 1995. – № 6. – С. 18–25.
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // Інформац. зб. та коментарі М-ва освіти і науки України. – 2015. – № 7. – С. 70–95.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : затв. Указом Президента України 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта України. – 2001. – № 29. – С. 4–6.
10. Чорна К. І. Зміст патріотичного виховання школярів в умовах державотворчого процесу в Україні / К. І. Чорна // Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах : матеріали звітної науково-практичної конф. – К., 2009. – С. 12–14.